

Глуханюк В.М., м. Вінниця
e-mail: vitalijgluhanuk5@gmail.com

Грищенко Т.В., м. Вінниця
e-mail: tata.savalchuk@gmail.com

Загоруйко Б.М., м. Вінниця
e-mail: zagorujkobogdan4@gmail.com

Методика застосування екологічних технологій та формування екологічної культури у старшій школі

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування основних етапів та методів екологічного виховання учнів і розвитку екологічної культури. Екологічне виховання в закладах загальної середньої освіти покликане закласти фундамент нової неспоживацької філософії нації.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, екологічні знання, екологічна свідомість.

Annotation. The article provides a theoretical justification of the main stages and methods of environmental education of students and the development of their environmental culture. Ecological education in institutions of general secondary education is intended to lay the foundation for a new non-consumerist philosophy of the nation.

Keywords: ecological education, ecological culture, ecological knowledge, ecological consciousness.

Досліджуючи проблеми екологічного виховання як соціокультурного феномена, ми дійшли висновку про необхідність вивчення стану екологічної вихованості учнів, виявлення негативних тенденції в розвитку екологічної культури, а також з'ясування особливості її формування на уроках трудового навчання. Здобуті дані свідчать про те, що в багатьох школярів культура взаємостосунків із навколишнім середовищем перебуває на надто низькому рівні: сприйняття дитиною природи обмежується уявленнями про останню лише, як про об'єкт антропогенного впливу. Тому корисні емпіричні спостереження за природою нерідко співіснують із споживацьким ставленням до її багатств; розуміння необхідного дбайливого ставлення до неї не підкріплюється відповідальним спілкуванням із нею.

Екологічне виховання в закладах загальної середньої освіти покликане закласти фундамент нової неспоживацької філософії нації. Дитині треба усвідомити, що все живе, а не лише людина, має однакове право користуватися благами природи. Головними мотивами природоохоронної діяльності учнів є бажання виконувати волю дорослих, проявити через турботу про природу свою повагу і любов до них. Наприклад, діти молодшого шкільного віку роблять переважно те, що вимагають від них дорослі: поливають квіти, доглядають за тваринами, працюють на присадибних ділянках, городах тощо. З віком учні поступово звільняються від впливу батьків, учителів і пов'язують своє життя з діяльністю інших людей, інших соціальних груп. Водночас, мотиви діяльності школярів внутрішньо пов'язані з основними ставленнями дітей, їхніми прагненнями, бажаннями пізнати й усвідомити навколишню дійсність, завдяки чому вони набувають спонукальної сили.

Відомо, що екологічні знання самі по собі не сприяють розвитку екологічної культури, якщо вони не поєднуються з живим контактом людини з природою, емоційно-естетичними переживаннями та посиленою участю у природоохоронній діяльності [4]. Практичною основою для формування екологічної культури є діяльність у природі, що вимагає наявності наукових знань і детермінує потребу в набутті нових. Екологічна діяльність може бути інформаційною, навчально-дослідницькою, природоохоронною, просвітницькою.

Важливу роль у формуванні природоохоронної культури відіграє навчальна, трудова та ігрова діяльність учнів. Виховна спрямованість навчання як вид діяльності, пов'язаний із

пізнанням екологічних проблем, закладена у теоретичному матеріалі різних навчальних дисциплін. Нові підходи до відбору та структурування наукових знань у цій сфері і практичному їх використанні виражаються в інтеграції, залежності екологічних знань від системи провідних ідей і понять навчального предмету, міжпредметної упорядкованості їх розкриття, взаємозв'язку узагальнення і конкретизації.

Формування екологічної свідомості – тривалий і поступовий процес, що включає у себе добре організовану систему поетапно проведених заходів для засвоєння екологічних знань і виховання екологічно правильної поведінки. Провідними елементами формування екологічної свідомості є такі: знання (засвоєння основних наукових понять про природу, екологічні проблеми); усвідомлення (виховання свідомого ставлення до довкілля); ставлення (розуміння природи як унікальної цінності і джерела матеріальних і духовних сил людини); навички (здатність практичного засвоєння довкілля і його охорони); діяльність (участь у вирішенні екологічних проблем). Екологічну свідомість можна успішно формувати на основі ідеальної динамічної моделі майбутнього типу відносин суспільства і природи, окремої людини і природи. Оскільки будь-який вид мислення ґрунтується на інформації, то екологічна основа інформації формує екологічне мислення.

Дуже важливим завданням закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО) є ефективна організація екологічного виховання й освіти. Необхідно навчити учнів розуміти цілісність природи Землі, єдність її процесів, зв'язок людини з природою. Будь-яку діяльність людини, її поведінку стосовно природи слід погоджувати з її законами. Тут розвивається почуття причетності до природи, відчуття її натхненності, що не дозволить людині ставитися до неї недбало.

Людина має відчутти на собі, що спілкування з природою підвищує настрій, лікує, знімає втому, перенапруження. Крім того, почуття цінності довкілля збагачує духовний світ людини. Отже, природа є необхідною, але не достатньою умовою формування гармонійно розвиненої особистості, а також джерелом здоров'я, творчості людей.

Відомо, що виховні й освітні процеси тісно взаємопов'язані, взаємозалежні, відбуватися окремо не можуть. З огляду на це, до змісту навчання з різних предметів університетського курсу логічно включити екологічні знання. У такий спосіб буде вирішено два завдання – «озброєння» студентів знаннями в галузі екології і формування екологічної культури.

Шкільна і позашкільна освіта, під час яких продовжується і поглиблюється процес екологічного світосприйняття, є надзвичайно важливим етапом у системі неперервної багатоступеневої екологічної освіти.

У свою чергу, можна виокремити такі етапи формування екологічної свідомості у процесі екологічного виховання учнів у ЗЗСО:

1. На першому етапі відбувається лабілізація особистості, в результаті якої учні починають переконуватися в неадекватності своїх об'єктивно-прагматичних стратегій екологічної поведінки, сприймати їх як особистий неуспіх. В учнів з'являється бажання і готовність до засвоєння нових стратегій і провідних технологій.

2. На другому етапі в процесі екологічної діяльності освоюються адекватні технології взаємодії з природними об'єктами. У результаті чого відбувається переосмислення суспільно вироблених уявлень про екологічну доцільність, причому особистість набуває відповідних засобів для реалізації свого нового ставлення. На другому етапі в учнів складаються передумови для переходу від однобічного впливу на природу до взаємодії з нею: реакції природних об'єктів на активність особистості починають інтерпретуватися як «відповіді природи», що через механізм рефлексії коригують поведінку з природою.

3. На третьому етапі в результаті суб'єктивізації природні об'єкти починають осмислюватися і сприйматися як рівноправні партнери по взаємодії. Людина перестає

сприймати себе як таку, що стоїть над природою, а відчуває себе її частиною. Саме в такій особистості достатньо розвинена екологічна свідомість [1].

Серед активних методів, що використовуються в педагогічній практиці школи у процесі формування екоцентричного типу свідомості, варто виділити такі:

- *метод екологічної лабілізації* полягає у цілеспрямованому педагогічному впливові на свідомість учня, в результаті якого виникає психологічний дискомфорт, зумовлений розумінням неефективності сформованих (традиційних) стратегій екологічної діяльності;

- *метод екологічних асоціацій* полягає у педагогічному підсиленні асоціативних зв'язків між різними об'єктами і спрямований на збагачення та поглиблення уявлень особистості про природні об'єкти і світ природи;

- *метод художньої репрезентації* природних об'єктів полягає у формуванні образів природних об'єктів засобами мистецтва;

- *метод екологічної ідентифікації* полягає в педагогічному сприянні постановці особистості на місце того або іншого природного об'єкта, зануренню в ситуацію, обставини, в яких перебуває природний об'єкт;

- *метод екологічних експектацій* полягає в педагогічному підсиленні бажання контакту особистості зі світом;

- *метод екологічної емпатії* полягає в педагогічному підсиленні співпереживання особистістю природного об'єкта, співчуття йому;

- *метод екологічної рефлексії* полягає в педагогічному сприянні аналізу особистістю своїх дій і вчинків, спрямованих на світ природи, з огляду на їх екологічну доцільність;

- *метод екологічної ритуалізації* полягає в педагогічній організації ритуалів і традицій, пов'язаних із діяльністю, спрямованою на світ природи;

- *метод екологічної турботи* полягає в педагогічному підсиленні екологічної активності особистості, спрямованої на надання допомоги і сприяння природним об'єктам, особливо у важких для них ситуаціях [2].

Розв'язання проблеми екологічного виховання в процесі навчання полягає у відповіді на запитання: як за допомогою знань сформувати таке ставлення людини до природи, яке засноване на емпатії та доброті? Як спонукати її до самообмеження? Це стає можливим при розробці відповідних технологій, що не тільки розширюють знання учнів про екосистеми та закономірності їх функціонування, а також методів, що навчають способам самопізнання та включають їх у практичну діяльність екологічної спрямованості.

Аналіз проблем екологічного виховання в контексті соціокультурного розвитку дозволяє зробити висновок про те, що засвоєння нової системи цінностей у взаємостосунках із природою допоможе особистості досягнути науку про те, як жити у злагоді з природою, самою собою та іншими людьми. Глобальний характер екологічної кризи вивів проблему екологічного виховання на цивілізаційний рівень, тим самим визначивши її пріоритетність. Адже мова йде про порятунок земної цивілізації суспільними зусиллями.

Отже, екологічне виховання – це всеосяжний процес, що торкається практично всіх аспектів розвитку особистості через систему її стосунків із природою, соціумом, із самою собою. Про те, що такий підхід необхідний, свідчить досвід розвинених європейських країн, де модернізація загальної системи освіти здійснюється з позицій пріоритету екокультурних цінностей. Саме за допомогою екологічного виховання можливі зміни світоглядних позицій молоді від природопідкорювальної свідомості до природозберігаючої, без чого не можна перебороти системну кризу, запобігти подальшому розвитку глобальних екологічних проблем і вийти на траєкторії сталого розвитку [3].

Список використаних джерел:

1. Матеюк О.П. Про деякі протиріччя екологічного виховання молоді на засадах сталого розвитку. *Шляхи вирішення екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика*: збірник праць за матеріалами всеукраїнської наук. практик. конф. Хмельницький: Технологічний університет Поділля, 2003. С. 196-199.
2. Плохій З.П. Сутність і структура екологічної культури особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. Київ. 2005. Вип. 8. Кн. 2. С. 7-12.
3. Пустовіт Г.П. Деякі погляди на сутність технологій екологічної освіти учнів у позашкільних закладах. *Шляхи вирішення екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика*: збірник праць за матеріалами всеукраїнської наук.-практик. конф. Хмельницький: Технологічний університет Поділля, 2003. С. 208-210.
4. Пустовіт Г.П. Дослідницька робота учнів з екології в позашкільних установах: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: 13.00.01/ Загальна педагогіка та історія педагогіки. К., 1994. 24 с.